

Е. А. Реутов, ассист.
Институт филологии КНУ им. Тараса Шевченко

**Об истоках, различиях и сходстве традиций
средневекового "бхакти" в поэзии хинди**

В статье рассмотрен вопрос происхождения, внутренней связи и классификации различных направлений движения "бхакти", которое сформировалось и доминировало в общественной и культурной жизни Индии XIV–XVII веков. Предпринята попытка проанализировать и обобщить традиционные и альтернативные взгляды на данный вопрос в индийском и зарубежном литературоведении.

Ключевые слова: сагун-бхакти, ниргун-бхакти, адвайта-веданта, сант, садхана, пураническая традиция, ритуал.

Y. Reutov, assistant
Kyiv National Taras Shevchenko University, Institute of Philology

**About the roots, similarity and difference of the middle-aged "bhakti"
traditions in hindi poetry**

This article deals with the problem of origin, classification and interrelation between different branches of the religious movement "bhakti" that formed and dominated in Indian social and cultural life in XIV–XVII centuries. An attempt to analyze and generalize traditional and alternative views on this issue in Indian and foreign literary studies was done.

Key words: sagun-bhakti, nirgun-bhakti, adveita-vedanta, sant, sadhana, puranic tradition, ritual.

УДК 821.411.21-1(611)"19"

С. Рибалкін, асп.
Институт філології КНУ імені Тараса Шевченка

**СУСПІЛЬНА ТА ХУДОЖНЯ ПРОБЛЕМАТИКА
У ВІРШАХ ТУНІСЬКИХ ПОЕТІВ ХХ СТ.**

У статті розглядається еволюція арабомовної поезії Тунісу протягом ХХ ст. Визначаються роль і місце літературної критики, а також ключові етапи та тематика творчості туніських письменників. Дослідження супроводжується авторським перекладом і аналізом окремих уривків аутентичних художніх текстів.

Ключові слова: Абу-ль Касем аш-Шаббі, арабомовна поезія Тунісу, вільний вірш, література Магрибу, національна ідентичність.

Туніській поезії арабською мовою присвячено порівняно небагато досліджень. Попри схоже культурне тло та спільні сторінки історії з Алжиром та Марокко, у літературному плані Туніс має низку відмінностей. Польський літературознавець Єва Лукашик у статті під промовистим заголовком "Is there Tunisian literature"⁶ (2011) обстоює думку, що література Тунісу ХХ ст. належить до категорії "маргінальної"⁷, і на підтримку своїх тверджень наводить таку статистику: у 70-ті роки в Тунісі кількість збірок арабської поезії сягала 12, а у 80-ті – лише 20 найменшуваних [Lukaszuk 2011, 83]. Тоді як у Марокко, наприклад, дослідник Мухаммад Касемі за аналогічний період вказує на показники 71 і 148 поетичних збірок арабською мовою відповідно [Kasemi 2000, 94–96]. Крім того, загальний рівень майстерності і літературної грамотності туніських авторів, на думку Лукашик, якісно поступається мистецтву слова в країнах Машрику і сусідньому Марокко.

Проте називати туніську літературу "маргінальною", на нашу думку, – некоректно; у цьому простежується елемент європоцентричного підходу. **Метою нашої статті** є дослідження проблематики арабомовної поезії Тунісу в регіональному, магрибському контексті, тому за основу взято праці арабських літературознавців Зак'ї Ях'яві, Суфа Абіда та Мухаммада Салеха аль-Джабірі.

Туніський критик Суф Абід зазначає, що на початку ХХ ст. ситуація з мистецтвом слова у його країні дійсно була не найкращою. Причин дослідник наводить декілька: тривала французька окупація, незначний відсоток письменного населення, яке знало літературну арабську мову, а також міцні позиції місцевих діалектів [Abid 2008, 6–8].

Злам відбувся у 30-ті роки ХХ ст., коли французький уряд черговий раз посягнув на права мусульман Тунісу [Ben Abdeljelil 2007, 3]. Це викликало хвилю обурення, що вилилася у протистояння в тому числі й у текстах літератури. Тим часом в Алжирі була заснована Асоціація улемів-просвітників, що також

⁶ Повна назва: "Is There Tunisian Literature? Emergent Writing and Fractal Proliferation of Minor Voices" [Lukaszuk 2011].

⁷ Оригінальний термін – "minor literature".

закликали до спротиву, а у Марокко спостерігався національний підйом та розквіт арабської культури, обумовлений активністю поетів-суфіїв. Ідея спільної духовної ідентичності держав Магрибу у площині арабо-мусульманської цивілізації сприяла появі у Тунісі таких письменників як Абу-ль Касем аш-Шаббі, Абу-ль Касем Мухаммад Кярув, Мустафа Хуреїф, Мухаммад аль-Башруш, Саїд Абу Бекр, Салех аль-Кармаді.

Поет Абу-ль Касем аш-Шаббі попри свій недовгий вік (1909–1934) вважається ключовою фігурою, яка стояла біля витоків національної літератури Тунісу. Він популяризував арабську мову у сфері культури і мистецтва, створив ґрунт для поширення нових тенденцій та жанрів – наприклад, поезії в прозі. Проте чи не найголовнішою заслугою Аш-Шаббі, за свідченням сучасників, є актуалізація естетики романтизму у туніській поезії ХХ ст. [Ahmadi 2011, 10]. Таким чином письменник намагався адаптувати європейський досвід під місцеві реалії. У листі до свого друга, сирійського літературознавця Алі Насера (1893–1970), Абу-ль Касем аш-Шаббі зауважує, що розчарованому і змученому соціально-політичними потрясіннями туніському суспільству катастрофічно не вистачає чогось нового, свіжого, що будувалося би на поетичній чуттєвості і закликала до вічних сюжетів, таких як любов до жінки, насолода красою природи тощо [там само, 13]. При цьому сам Абу-ль Касем аш-Шаббі прославився якраз гострою суспільною риторикою; уривок із його поеми "Якщо одного дня народ захоче жити" (إذا الشعب يوما أراد الحياة،) (1933) винесений у слова національного гімну Тунісу.

Чільне місце у туніській літературі кінця першої половини ХХ ст. належить письменникові Абу-ль Касему Мухаммаду Кяруву (1924–2015). М. Кярув здобув пристойну освіту, відвідував лекції в університетах Каїра, Багдада, Дамаска та Бейрута, деякий час навчався у Парижі. У сорокові роки ХХ ст. завдяки своєму досвіду Мухаммад Кярув був одним із лідерів літературно-критичного руху в Тунісі. Однак першу збірку поезії (1949 р.) він видав у Багдаді, куди поїхав на навчання до аспірантури. М. Кярув захоплювався популярним у Тунісі жанром – поезією в прозі, яка тоді ще не була звичною для іракського читача. Проте творчість М. Кярува користалася популярністю, його ві-

рші виходили друком у іракських виданнях "Голос Карху"⁸ (صوت الكرخ), "Увага" (اليقظة), "Карандель"⁹ (قرندل).

Згодом Мухаммад Кярув об'єднав свій доробок у диван під назвою "Боротьба і любов" (كفاح وحب) і видав його в Бейруті у 1961 р. Збірка містила поезію в прозі та листування письменника, в якому висвітлені літературно-критичні погляди М. Кярува. Художні тексти присвячені суспільній проблематиці: поет пише про бідність, соціальну несправедливість, втрату близьких або розлуку з ними. Так, вірш "Смерть злиднів" (مات الشقاء) розповідає про життя бідної арабської родини: поневіряння головної героїні – удови, що ледь живогіє, намагаючись прогодувати себе, та ще й підтримує хворих німічних батьків. Вірш "Не панікуй" (لا تجزي عي) – це монолог матері, яка роздумає над тим, щоб залишити дитину під опікою родичів і поїхати шукати роботу в багатих арабських країнах Машрику та Перської затоки. Один із мотивів твору – туга за Батьківщиною – властивий самому М. Кяруву, який довгі роки прожив за кордоном і дуже сумував за краєвидами рідного Тунісу. У прозовій касиді "Монолог ночі" (نحوى الليل) автор наводить опис вечірньої пустелі – типовий образ для традиційної арабської поезії, однак помітно, що на будову вірша вплинуло знайомство з європейською літературою – попри наявність монорими-кафії у касиді відсутній сталий розмір.

Інші вірші, що входять до дивану М. Кярува "Боротьба і любов": "Диявол" (إيليس), "Хочу... але" (أريد... ولكن), "Обійми вічності" (أحضان الأبد), "Матінко, це я" (أنا يا أمي), "Молитва року" (دعاء السنة), "Повір мені і згадай мене" (صدقيني وأذكريني), "Я не вагаюсь" (لا أتردد), "Хвилювання – гріх" (القلق الإثم), "Туга" (حنين), "Подорожній до Аллаха" (سافر إلى الله) [Abid 2008, 36].

Поезія Абу-ль Касема Мухаммада Кярува характеризується гуманізмом, переживанням за долю людини; письменник критикує суспільство за те, що воно часто ставить особистість у жорсткі рамки, коли та змушена страждати або завдавати страждання іншим. Крім того, добре знаючись на творчому доробку авторів Сирії, Іраку та Єгипту, М. Кярув у 50–60-ті роки ХХ ст. служив

⁸ Карх – один із історичних районів Багдаду.

⁹ Персонаж багдадського міського фольклору.

немов би містком між арабською літературою Машрику та Магрибу, збагачуючи національну поезію своєї батьківщини новітніми на той час тенденціями. Разом із Абу-ль Касемом аш-Шаббі, Мухаммад Кярув також вважається піонером новітньої літератури Тунісу. Його творчість – актуальне відображення трансформацій арабомовної поезії у країні наприкінці першої – на початку другої половини ХХ ст.

У середині 50-х рр. ХХ ст. у Тунісі з'являється літературно-мистецький гурток "Кав'ярня під стінами" (مقهى تحت السور) [там само, 38], до якого входять представники творчої інтелігенції – письменники, журналісти, музиканти, діячі просвіти. Своїми цілями товариство вбачало оновлення культурного клімату у країні, передусім шляхом підтримки молодих авторів та широкого використання елементів фольклору в художніх текстах. Значна частина представників гуртка навчалася в університетах Франції, тому оперувала сучасним з погляду західної школи арсеналом художньо-філософських ідей та прийомів.

Поруч із "Кав'ярнею під стінами" у 60-ті роки ХХ ст. у Тунісі діяла літературна спілка "Асоціація нового пера" (رابطة القلم الجديد), лави якої включали також письменників-емігрантів з Алжиру. Тематика творчості авторів спілки стосувалася передусім ідей національно-визвольної боротьби арабських держав Магрибу і налагодження нового життя в умовах незалежності від французького уряду. Серед поетів "Асоціації нового пера" були Алі Шельфух, Салех ібн аль-Майдані, Джамалюддін Хамді, Нуруддін Самуд та ін. [Abid 2008, 38–39]. Після того, як Алжир здобув незалежність від Франції у 1962 р., частина алжирських письменників, що входили до спілки, повернулися додому, дехто емігрував до Європи, проте більшість продовжила свою працю у Тунісі, створюючи передумови для подальших літературних контактів між країнами Магрибу.

70-ті роки ХХ ст. у поезії Тунісу представлені такими іменами: Мунджі аш-Шамілі, Тауфік Баккар, Салех аль-Кармаді, Фарід Газі [там само, 42]. 3-поміж інших особливо відзначається Салех аль-Кармаді (1933–1982), знаний за свою гостру публіцистику, літературознавчі дослідження і саркастичні вірші. С. Аль-Кармаді разом із критиками Тауфіком Баккаром та Мунджі аш-

Шамілі на початку 70-х рр. стоїть біля витоків літературного журналу "Оновлення" (التجديد), де тривалий час працює редактором.

С. Аль-Кармаді опублікував лише 20 поезій, які увійшли до збірки "Жива плоть" (اللحمة الحية), що з'явилася у 1970 році. За свідченням критиків, зокрема С. Абіда та М.С. Аль-Джабірі, творчість Аль-Кармаді – це навмисний експеримент над звичними формами і змістом вірша. Так, змальовуючи любовне почуття, поет не намагається слідувати канонам узритської чи омаритської¹⁰ лірики. Кохання він називає "м'яким і ніжним, як м'ясо барана в кускусі"¹¹ [там само, 45]. Розповідаючи про туніське суспільство, Салех аль-Кармаді зображає простих людей і реалії їхнього життя: дітей, які розважаються у фургоні пекаря, що спить лише коли нап'ється; старого інваліда на милицях, котрий весь вільний час молиться і згадує пророка Мухаммада; брудні каналізації і диких собак – письменник не цурається реалістичності.

Є в Салеха аль-Кармаді поема, назву якої можна перекласти шевченковим словом "Заповіт". Дослівно – "Поради моєму народові після моєї смерті" (نصائح إلى أهلي بعد موتي). Щиро віруючий мусульманин таку поезію сприйняв би, напевне, як святотатство: "Якщо я помру поміж вами – а хіба я колись помру – не читайте на моїй могилі ні суру Ясін, ні аль-Фатіху, залиште це тим, кому воно знадобиться більше, все одно я до Раю не потраплю. Моє життя тут – на Землі, бо після смерті я не їстиму ані макаронів, ні кускусу. Так було приємно страви все життя куштувати. А тепер на моїй могилі не ростимуть плоди інжиру, не дзьобатимуть його птахи небесні з околиць, і котам більше не заборониш мітити мій надгробок. Все одно вони це звикли робити на стіни мого будинку кожний день четвергу; і землетруси

¹⁰ Два напрями у арабській середньовічній поезії. Поети узритської школи оспівували платонічну любов, або кохання нещасних закоханих, яких розлучила доля. Фатальна, майже містична пристрасть до ідеальної жінки приносить поетові цього напрямку одні лише страждання, від яких його не спасе навіть смерть. Узритська лірика просякнута фаталізмом, відчуттям безвиході, туги та приреченості. Омаритські поети, навпаки, звеличували любов тілесну і насичували свої вірші еротичними сценами [Фильшинтский 1985, с. 219–226].

¹¹ Кускус – національна страва з пшеничної крупы в арабських країнах Магрибу.

не здригнуть землю, і ніхто мене не відвідає хоча б раз на рік, бо ж нема у мене нічого, щоб вам запропонувати. І не присягайтеся мені у милості – так ви залишитесь щирими, навіть коли і брешете. Адже мені вже все одно – правду ви кажете, чи ні. Моя милість також вам не дістанеться, як і моїм попередникам чи наступникам. Гонитва ця не для мене – не мій-то вид спорту. Якщо я помру поміж вами – а хіба я колись помру – покладіть мою труну поглибше, щоб ніхто не тривожив душу"¹². Спочатку цей вірш Салех аль-Кармаді написав французькою мовою і лише потім переклав арабською.

У період з 1976 по 1982 роки в Тунісі з'являється велика кількість літературних клубів – найвідоміші у столиці та містах Сфакс, Кейруан, Сіді Бузід, Таузар [Abid 2008, 54–55]. Під егідою цих осередків культури проводяться поетичні вечори, де молоді автори мають змогу вчитися у своїх більш досвідчених попередників. Розквіт літературно-мистецького руху в країні сприяв тому, що в середині 80-х років туніська критика починає ділити поетів на три табори: представників реалізму (الواقعيون), консерваторів (التراثيون) і реформаторів (الحداثيون).

Прихильники реалістичного напрямку наполягали на тому, що література має слугувати в першу чергу вирішенню нагальних духовних потреб суспільства, нести просвітництво в маси, зображати життя без прикрас, таким чином виступаючи його художнім дзеркалом. До представників течії належали поети Тагер аль-Гаммамі, Мухаммад Ма'алі, Саміра аль-Ксраві [Al-Jabiri 1974].

Консерваторам найважливішою ознакою майстерності поезії вбачалася витонченість і чистота мови; джерело більшості художніх образів – традиційна арабська спадщина доісламського

¹² "إذا متّ مرة بينكم وهل أموت أبدا فلا تقرؤوا على الفاتحة وياسين واتركوهما لمن يرتزق بهما ولا تحلوا لي في الجنة ذراعين فقد طاب عيشي في ذراع واحد من الأرض ولا تأكلوا في فرقي المقرونة والكسكسي فقد كانا أشهى أطعمة حياتي ولا تذروا على قبوري حبوب التين لتأكلها طيور السماء فالأحياء بها أولى ولا تمنعوا القطط من البول على ضريحي فقد اعتادت أن تيول على جدار بيتي كل يوم خميس فلم تزلزل الأرض زلزالها ولا تزوروني في كل سنة مرة فليس لدي ما به أستقبلكم ولا تقسموا برحمتي وأنتم صادقون ولا حتى وأنتم كاذبون فصدقكم وكذبكم عندي سواء ورحمتي لا دخل لكم فيها ولا تقولوا في جنازتي أنتم السابقون ونحن اللاحقون فليس هذا السباق من رياضاتي. إذا متّ بينكم وهل أموت أبدا فضجعوني في أعلى مكان من أرضكم واحسدني على سلامتي . [Abid 2008, 46–47]"

і класичного періодів. Представники цього табору в літературі Тунісу порівняно нечисельні, найбільше відзначилися письменники Мансаф аль-Вагаїбі та Мухаммад аль-Газзі.

Реформатори у своїх теоретичних засадах обстоювали незалежність поета від жорсткого канону; підкреслювали, що вибір теми і художніх засобів у вірші має відбуватися лише відповідно до вічних людських цінностей, а не під тиском сліпих традицій. Представниками напряду вважаються Мансаф аль-Мазгані, Мухаммад аль-'Ауні, Мухаммад бен Салех, Суф Абід [Abid 2008, 55].

Наприкінці 80-х років ХХ ст. літературний процес у Тунісі активізується завдяки появі великої кількості друкарень та видавничих домів. Попри очевидні переваги для письменників, Суф Абід наголошує на проблемах того періоду: багато видавництв були приватними, позбавленими доступу до фінансування, тому не могли дозволити собі тримати коректора та редактора. Як наслідок, разом зі зростанням загальної кількості арабомовної поезії, на сторінках книг збільшується і відсоток помилок.

Нові сюжети для своїх творів туніські поети отримали після революційних подій 1987 року, коли президент Хабіб Бургіба був змушений поступитися владою прем'єр-міністрові Бен Алі. Уряд країни провів низку реформ, частина яких передбачала послаблення політики арабізації, повернення до європейських цінностей, у тому числі й у літературі. Високий стиль класичної арабської мови деградує, вірші виходять більш "примітивними". Альтернативна думка – представники 90-х років ХХ ст. вбачають основною цінністю влучність і лаконічність висловлювання. Тематика творчості стає особистісно орієнтованою, туніський поет цього періоду розчарований у суспільній сфері, намагається знайти теми для зображення у побуті й буденності повсякденного життя.

Характерним прикладом є вірші Салема аль-Ляббана. Його твори більше схожі на хокку, ніж на арабську поезію [Al-Zahrau 2010]. Ось строфи присвячені каві:

Сонцю – смак кави
Її вибачає
цитрусова вода
О, аромат кави!
Очисти мої вії
Блакиттю світанку

لشمسي طعم القهوة
يعتذر لها
ماء زهر النارج
يارائحة القهوة
اغسلي أهدابنا
بزرقة الفجر الرمادية

"Хокку" про сім'ю:

Моя тітка – зіронька,
Інші парфуми моєї матері, –
Кидає виклик смерті.

خالتي نجمة
عطر آخر من أمي
يتحدى الموت

Справді, у 2004 році Салем аль-Ляббан публікує окреме дослідження, що стосується місця хокку в арабській літературі – "Хокку, міжкультурний діалог" (الهيك، حوار ثقافي) [там само]. Свої поетичні експерименти С. Аль-Ляббан створює одразу двома мовами – арабською та французькою.

Наприкінці 90-х років поети Тунісу активно освоюють мережу Інтернет. Це стало революцією можливостей для авторів арабомовної поезії, адже дозволило їм поширювати свої твори поза межі батьківщини, шукаючи читачів у інших арабських країнах. Крім того, в інтерв'ю кореспондентові туніської газети "Міський діалог" (الحوار المتমন) Салем аль-Ляббан підкреслює, що перехід літературознавчого обговорення в Інтернет-площину дозволив яскравіше проявитися туніській критиці, адже до цього вона нерідко діяла за принципом "зозуля хвалить півня, півень хвалить зозулю". Завдяки новим можливостям молоді письменники отримують змогу заявити про себе, не володіючи достатніми фінансовими ресурсами для друку збірок. Так, впродовж декількох років С. Аль-Ляббан публікував свої хокку в Інтернеті, аж поки підтримка аудиторії не надихнула поета на випуск повноцінної книги.

Паралельно зі становленням арабомовної поезії в Тунісі протягом ХХ ст. активно розвивається літературна критика. Вагомий внесок тут належить дослідникам Мухаммаду аль-Халіві, Тауфіку Баккару, Самуду Хамаді, Абу Зіяну ас-Са'ді, Мухаммаду Масмулі, Мухаммаду Салеху ібн Омару [Abid 2008, 60–61].

М. Аль-Халіві, представник покоління Абу-ль Касема аш-Шаббі, аналізує причини виникнення і популяризації вільного вірша в 30-ті рр. ХХ ст., зосереджуючи свою увагу на структурі та фоніці поетичних творів. Тауфік Баккар, викладач філологічного факультету в університеті Тунісу, досліджує вплив письменників Заходу на покоління туніських авторів 60–70-х років ХХ ст., розглядаючи зокрема творчість поета Салеха аль-Кармаді. Абу Зіян ас-Са'ді у своєму критичному доробку зосереджується на поезії в прозі – порівнює умови функціонування

цього жанру в Тунісі з іншими арабськими країнами. Ас-Са'ді вказує на вагому роль культурних контактів між авторами Магрибу та Машрику, а також підкреслює вплив Сирійсько-американської поетичної школи¹³ і літературної школи "Аполлон" на творчість авторів Тунісу [там само, 64]. Інший дослідник, Мухаммад Салех ібн Омар, розглядаючи твори туніських поетів різних періодів ХХ ст., наголошує, що полеміка довкола форми арабського вірша взагалі є недоречною; римування, за М. Салехом, може бути будь-яким – головне, аби поезія виконувала свої соціальні функції та звеличувала душу. При цьому слід уникати невмотивованих метафор і непотрібних лексичних накопичень, рима має виходити природньою [Abid 2008, 66].

Чимало письменників Тунісу ХХ ст. були водночас і поетами-практиками, і теоретиками літературної критики. Так само, як і в арабів інших країн, у Тунісі влучне слово цінується дуже високо, тож деякі автори присвячують окремі вірші філології як такій. Тагер аль-Гаммамі, наприклад, у поемі під назвою "Аргумент пана Словника" (مقولة سيدي القاموس) з іронією розповідає про консерватизм арабських мовознавців, котрі цураються будь-якого прогресу й оновлення мови, апелюючи до її первісної чистоти і незмінної самодостатності.

Пан Словник говорить
 (Хай буде йому милість Аллаха)
 Позіхаючи і сидячи:
 Критика на критику як яйце з курки,
 Критика – то основа

يقول سيدي القاموس
 وكان رحمه الله
 يهوى التثاؤب والجلوس:
 النقد من نقد العصفور البيضة
 والمصدر نقدا

¹³ Сирійсько-американська поетична школа – літературне угруповання сирійських та ліванських письменників-емігрантів, що сформували культурний осередок в США наприкінці ХІХ ст. До найвідоміших представників належать Амін ар-Рейхані (1876–1940) та Джебран Халіль Джебран (1883–1931), а також Михаїл Нуайме (1889–1988), котрий з 1906 по 1911 роки навчався у Полтавській духовній семінарії. Поетична школа "Аполлон" виникла у Єгипті в 1932 р. і сприяла поширенню ідей європейського романтизму в арабській літературі. Її вплив простежується у творчості багатьох арабських письменників ХХ ст. Засновником школи вважається єгипетський письменник Ахмад Закі абу Шаді (1892–1955).

Критика дає гроші.
 Слова – тіло, їхній дух – значення,
 Література то трагедія, її не існує.
 Поезія – це "слова, записані римою",
 Вода Сальсабілю,
 Мед найчистіший.
 Поети, що ним спокусилися
 Пишуть найсолодші вірші.
 Арабська мова – найкраща серед мов світу!

ومنه النقود
 واللفظ جسم روحه المعنى
 والأدب مأساة أو لا يكون
 والشعر كلام موزون مقفى
 ماء سلسبيل
 وعسل مصفى
 والشعراء يتبعهم الغاؤون
 وأعذب الشعر أعذبه
 والعربية أفصح اللغات

Автор обіграє у своєму вірші хрестоматійні уявлення арабських філологів про мову, жартуючи з приводу того, що їхні концепції часто далекі від дійсності. Словнику протиставляється вірш – він завжди живий, динамічний, немов вода із Сальсабіля – райського джерела; поезія порівнюється із медом, у той час як словник "сидить і позіхає". Називаючи літературу "трагедією", Аль-Гаммамі застерігає, що дослідник, котрий має на озброєнні лише консервативні підходи, ніколи не встигне за новими художніми віяннями; для нього будь-яка новизна – трагедія. Поет закидає деяким літературним критикам, що ті лише намагаються заробити грошей, спекулюючи на сліпому поверненні до витоків, а це протирічить природі розвитку мови. Таких діячів Тагер аль-Гаммамі називає "продавцями слів":

Продавці білих слів
 Не зникли з виставки
 Їхній товар на вітрині
 Продавці білих слів не зникли,
 Сук "Укяз існує донині.

باعة الكلام الأبيض
 ما زالوا في المعرض
 وسلعهم تعرض
 باعة الألفاظ
 ما زالوا وما زالت عكاظ

Поет згадує 'Укяз (سوق عكاظ) – щорічний ярмарок, котрий проходив неподалік від Мекки в доісламську епоху. Ринок відомий тим, що окрім товарів там "продавалася" також поезія: автори декламували відвідувачам свої вірші, чатуючи на багатого спонсора, котрим часто виступав місцевий правитель. У дивані Т. Аль-Гаммамі образ ярмарку алегоричний – це вже не вказівка на конкретне місце або подію, це швидше укорінене *явище* в арабській літературі.

Таким чином, в еволюції суспільної та художньої проблематики туніської поезії відзначаємо декілька ключових етапів. Тридцять років ХХ ст. – зародження національної літератури Ту-

нісу арабською мовою. Провідною темою стає заклик до просвітництва та протистояння французьким колонізаторам. Серед піонерів 30-х років – Абу-ль Касем аш-Шаббі та Абу Бекр Саїд. Кінець 50-х рр. XX ст. – Туніс здобуває незалежність від Франції, у цей період на перший план виступає почуття ейфорії та загального національного піднесення, представленого поезією Алі Шельфуха, Салеха ібн аль-Майдані, Джамалюддіна Хамді, Нуруддіна Самуда. Протягом 70–80-х років спостерігається зростання кількості літературних клубів та видавничих домів; туніські критики виокремлюють три напрями у поезії: прихильників реалізму (Тагер аль-Гаммамі, Мухаммад Ма'алі, Саміра аль-Кесраві), консерваторів (Мансаф аль-Вагаїбі та Мухаммад аль-Газзі) та реформаторів (Мансаф аль-Мазгані, Мухаммад аль-'Ауні, Мухаммад бен Салех, Суф Абід). Кінець XX ст. у літературі Тунісу означений стрімким зростанням активності молодих поетів та розвитком незалежної літературної критики, що обумовлюється освоєнням авторами Інтернет-простору. Посилюється потяг до експериментаторства, прикладом чого є творчість Салема аль-Ляббана, туніського письменника, що намагається популяризувати формат японських віршів-хокку засобами літературної арабської мови.

Перспективи дослідження туніської поезії не повинні обмежуватися вивченням поетичної спадщини XX ст. На нашу думку, об'єктом для подальших студій вітчизняного літературознавства мають бути праці арабських критиків, що розглядають сучасні тенденції у літературі регіону з компаративних позицій – порівнюючи художні тексти поетів Тунісу не стільки зі світовою класикою, скільки з творчістю письменників Північно-Африканського регіону, передусім із поезією Марокко та Алжиру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Abid, S. – 2008، 107 ص. – عبيد سوف. حركات الشعر الجديد بتونس.
2. Ahmadi, A. – 2011 – أحمدي عبد الحميد. مظاهر رومانسية في شعر أبي القاسم الشابي.
3. Al-Jabiri, M.S. – 1974. الجابري محمد صالح. الشعر التونسي المعاصر،
4. Al-Zahrau, F. – الزهراء فاطمة. الكاتب والفنان التونسي سالم اللبان (الهكواتي) في ضيافة المقهى \\ الحوار المتعدد، العدد 2914 – فبراير، 2010.
5. Ben Abdeljelil, J. The Discourse of Identity in the Maghreb between Difference and Universality // International Review of Information Ethics, 7. – September, 2007.

6. Kasemi, M. – سيرة القصيدة، ببليوغرافيا الشعر العربي الحديث والمعاصر – بالمغرب 1936–2000. منشورات اتحاد كتاب المغرب، 2000. – 83 ص.

7. Lukaszyk, E. Is There Tunisian Literature? Emergent Writing and Fractal Proliferation of Minor Voices // Colloquia Humanistica. – University of Warsaw, 2011. – PP. 79–93.

8. Фильштинский И.М. История арабской литературы V – начало X века. – Москва, 1985. – 524 с.

Стаття надійшла до редакції 24.04.15

С. Рыбалкин, асп.

Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

Социальная и художественная проблематика в стихах тунисских поэтов XX ст.

В статье рассматривается эволюция арабоязычной поэзии Туниса XX в. Очерчены роль и место литературной критики, а также ключевые этапы формирования и тематика творчества тунисских писателей. Исследование сопровождается авторским переводом и анализом отдельных отрывков аутентичных художественных текстов.

Ключевые слова: Абу-ль Касем аш-Шабби, арабоязычная поэзия Туниса, литература Магриба, национальная идентичность, свободный стих.

S. Rybalkin, PhD student

Institute of Philology Taras Shevchenko National University of Kyiv

Social and artistic issues in the verses of tunisian poets of the 20th century

The paper studies the evolution of Tunisian Arabic poetry in the 20th century with the determination of its main periods, and the role of literary critics. The research also highlights the key topics in the verses of Tunisian poets. The study is accompanied by author's analysis and translation of certain fragments of authentic Arabic texts into the Ukrainian language.

Key words: Abu-l Qasem al-Shabbi, free verse, National identity, the literature of Maghreb, Tunisian Arabic poetry.

УДК: 821.161.2-32.09

О. В. Рибась, асп.

Институт філології КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

НАРАТИВНІ МОДЕЛІ ЗБІРКИ НОВЕЛ "НА ФИЛЯХ ЖИТТЯ" СИЛЬВЕСТРА ЯРИЧЕВСЬКОГО

У статті досліджено наративні моделі першої збірки малої прози українського письменника межі XIX–XX ст. Сильвестра Яричевського